

Dr Magdalena Micińska – Bojarek

Opinia prawna w przedmiocie legalności polowań na ptaki łowne

1. Przedmiot opinii

Celem niniejszej opinii jest zbadanie legalności polowań na ptaki łowne, a w szczególności odpowiedź na pytania czy ten rodzaj polowań jest zgodny z określonymi prawem humanitarnymi standardami ochrony zwierząt i czy nie narusza prawno – ustrojowych podstaw ochrony środowiska. Niniejsza opinia ma być jednym z elementów procedury zmierzającej do implementacji zmian legislacyjnych i wprowadzenia całkowitego zakazu polowań na ptaki w Polsce.

2. Wykaz używanych skrótów

POŚ	– Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku – Prawo ochrony środowiska (t. jedn. Dz. U. z 2008 r., Nr 25 poz., 150 ze zm.)
ŚDPZ	– Światowa Deklaracja Praw Zwierząt sporządzona w Londynie dnia 21 września 1977 roku
u.o.p.	–Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku – o ochronie przyrody (t. jedn. Dz. U. z 2013 r. Nr 0, poz. 627)
u.o.z.	– Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt (t. jedn. Dz. U. z 2003 r. Nr 106, poz. 1002 ze zm.)
u.p.ł.	–Ustawa z dnia 13 października 1995 roku – Prawo łowieckie (t. jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 127, poz. 1066)

3. Wprowadzenie do problemu

Łowiectwo jest działalnością o znaczącym wpływie na środowisko przyrodnicze, budzącą liczne kontrowersje natury prawnej, etycznej i ekologicznej. W każdym roku gospodarczym, trwającym od 1 kwietnia do 31 marca rzesza ponad 100 tysięcy myśliwych zabija około półtora miliona sztuk zwierząt.¹Na każdego polującego przypada więc około 15 zastrzelonych sztuk rocznie. Liczba uśmierconej zwierzyny jest przykładowo siedmiokrotnie

¹ Por. zestawienie danych sprawozdawczości łowieckiej www.pzlow.pl/ i <http://www.czempin.pzlow.pl>

wyższa od liczby zwierząt wykorzystanych do doświadczeń laboratoryjnych (209 tys)², dwunastokrotnie większa od liczby zwierząt uczestniczących w wypadkach samochodowych (125 tys)³ oraz dwa i pół raza mniejsza niż liczby uśmiercanych zwierząt futerkowych (4 mln)⁴. Terytorium obwodów łowieckich zajmuje prawie 90% powierzchni kraju. W skład tych obwodów wchodzi niektóre obszary chronione takie jak parki krajobrazowe, obszary Natura 2000, otuliny parków narodowych.

Specyficznym rodzajem polowań są polowania na ptaki – z nimi wiążą się też najpoważniejsze kontrowersje natury aksjologiczno – prawnej oraz ekologicznej, które wymuszają podjęcie analizy podstaw ich legalności. Na liście zwierząt łownych znajduje się 13 gatunków dziko żyjących ptaków⁵, podlegają one intensywnemu pozyskiwaniu trwającemu od połowy sierpnia do końca stycznia. Każdego roku myśliwi pozyskują od 2 do 12 % populacji wymienionych wyżej gatunków, średnio około 120 tys. sztuk.⁶ Jednakże zdaniem przyrodników i ornitologów dane te są znacznie zaniżone albowiem nie obejmują one dodatkowo co najmniej 500 tys. sztuk umierających od ran postrzałowych⁷.

Życie zwierząt jest wartością etyczną podlegającą, co do zasady ochronie prawnej. Dlatego podstawową kwestią wymagającą rozważenia jest sam cel uśmiercania dziko żyjących ptaków – gdyż aspekt gospodarczy i argument „utrzymania równowagi przyrodniczej” wydają się nie mieć w tym przypadku znaczenia. Problemem z zakresu ochrony przyrody jest nie tylko wprowadzanie znacznego niepokoju w siedliska podczas polowań na ptaki ale poważne prawdopodobieństwo pomyłkowego zestrzelenia gatunków chronionych. Ponadto podczas polowań dochodzi do znacznej kontaminacji środowiska ołowiem – co stanowi naruszenie konstytucyjnego zakazu zanieczyszczania środowiska. Stosowane metody uśmiercania, poszukiwania i dobijania ptaków łownych są natomiast źródłem kontrowersji natury prawno – etycznej. Do skrzydlatej fauny strzela się bowiem z

² W świetle sprawozdania Krajowej Komisji Etycznej w roku 2009 w polskich laboratoriach wykorzystano 209 565 zwierząt. W przeważającej ilości były to myszy, szczury, świnki morskie, króliki i inne gryzonie <http://www.nauka.gov.pl/nauka/krajowa-komisja-etyczna-ds-doswiadczen-na-zwierzetach/sprawozdania/>

³ S. Borkowska, *Raport. Śmiertelność zwierząt na drogach w Polsce*, dostępne w Internecie <http://zwolnij.wwf.pl/dokumenty/raport.pdf>

⁴ *Na futra w Polsce zabija się 4 mln zwierząt*, dostępne w Internecie <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/na-futra-w-polsce-zabija-sie-4-mln-zwierzat/j9bk9>

⁵ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 11 marca 2005 r. w sprawie ustalenia listy gatunków zwierząt łownych (Dz. U. z 2005, nr 45 poz. 433).

⁶ Informacja uzyskana w 2012 r. Zarządu Głównego PZŁ. Bażanty występowanie 173 232, pozyskanie 70 651; kuropatwy występowanie 13 599, pozyskanie 1 168; jarzabki występowanie 2 135, pozyskanie 85; dzikie gęsi występowanie 68 681, pozyskanie 11 574; dzikie kaczki występowanie 250 761, pozyskanie 96 498; łyski występowanie 31 672, pozyskanie 5 300; słonki występowanie 18 240, pozyskanie 442, grzywacze występowanie 71 655, pozyskanie 10 511. Razem pozyskanie: 196 229.

⁷ E. Siedlecka, Niech żyją ptaki! Ich zabijanie to fanaberia, http://wyborcza.pl/1,75478,13192008,Niech_zyja_ptaki_Ich_zabijanie_to_fanaberia.html

amunicji, która rozsiewa wiązkę ołowianych śrucin w promieniu kilkudziesięciu metrów co powoduje liczne zranienia. Okaleczone wytopione ptaki są następnie żywcem dławione przez aportujące psy i dobijane przez myśliwego podręcznymi przedmiotami.

Wyżej wymienione kwestie tj. celowość uśmiercania, ryzyko ekologiczne i humanitarny standard uśmiercania – będą przedmiotem dalszych rozważań podjętych w niniejszej opinii.

4. Ogólny zakaz zabijania zwierząt a uśmiercanie ptaków łownych

Ochrona życia zwierząt jest wywiedziona z przesłanek aksjologicznych zasadą prawną z której wynika, że w powszechnie przyjętym systemie wartości życie jako podstawowe dobro stanowi punkt odniesienia dla pozostałych imperatywów i ocen etycznych, zwłaszcza zaś do jego antytezy, czyli pozbawiania życia jako najwyższego zła⁸. Jako norma ogólna, wprowadzająca imperatyw poszanowania zwierzęcej egzystencji, pojawiła się w końcu lat 70 XX w. wraz z postulatami Światowej Deklaracji Praw Zwierząt. Zasada ta wprowadza etyczny imperatyw ochrony i poszanowania zwierzęcej egzystencji, który rodzi zarówno pozytywne (uznawanie i szanowanie życia zwierząt, ochrona ich siedlisk) jak i negatywne zobowiązania (zakaz pozbawiania życia z wyjątkiem wypadków koniecznych, wynikających z określonej prawem, ważnej przyczyny). Imperatyw ten został sformułowany w artykule pierwszym ŚDPZ: „wszystkie zwierzęta rodzą się równe wobec życia i mają te same prawa do istnienia”. Zasada ta ma zatem wymiar powszechny – odnosi się do wszystkich gatunków fauny. Artykuły 4 -6 ŚDPZ skonkretyzowały treść prawa do życia zwierząt dziko żyjących, żyjących w środowisku ludzkim oraz wybranych przez człowieka na towarzysza. Z treści powyższych artykułów wynika, że najwyższy status w kontekście ochrony życia i wolności przysługuje zwierzętom dziko żyjącym a zatem także łownym, gdyż mają one prawo do życia na wolności w swym naturalnym otoczeniu: ziemskim, powietrznym lub wodnym oraz prawo do rozmnażania się.

W świetle postulatów ŚDPZ ochrona życia zwierząt nie ma charakteru bezwzględnego jednakże uznano, że życie i jego różnorodność w biosferze oraz wolność od cierpień mają pierwotną i uniwersalną wartość etyczną, niezależną od prawa pozytywnego⁹. W związku z tym aby można było uznać zabicie zwierzęcia za dopuszczalne moralnie musi być to uzasadnione konieczną potrzebą, czyli ważną, społecznie aprobowaną przesłanką. Odbieranie

⁸ J. Białocerkiewicz, *Status prawny zwierząt*, Toruń 2000, s.19.

⁹ Tamże, s.180.

życia nie może mieć charakteru arbitralnego, dowolnego, nie może też służyć tylko rozrywce i zabawie. Artykuł jedenasty Deklaracji stanowi bowiem, że „każdy akt prowadzący do zabicia zwierzęcia bez koniecznej przyczyny jest mordem czyli zbrodnią przeciwko życiu”. W przypadku uśmiercenia zwierząt dzikich w dużej ilości – mamy do czynienia z „masowym morderstwem czyli zbrodnią przeciwko gatunkowi”.

Deklaracja ze względu na swój ogólny charakter nie egzemplifikuje koniecznych potrzeb uzasadniających derogację prawa do życia zwierząt, za wyjątkiem artykułu 9, który stanowi, że „jeżeli człowiek hoduje zwierzę w celach żywnościowych, należy je karmić, hodować, przewozić i uśmiercać, nie narażając go na niepokój i ból”.

Także w umowach międzynarodowych, klasyfikowanych jako podstawowe źródło prawa międzynarodowego można odnaleźć stypulacje, z których da się wyprowadzić zasadę ochrony życia zwierząt w tym sensie, że zakazują one wprost (normy *self executing*) lub zobowiązują do wprowadzenia zakazów zabijania danego gatunku zwierząt przyrodniczo cennych, lub też całej określonej zwierząt kategorii (domowe) przy czym umowy zawierają też odpowiednie klauzule derogacyjne¹⁰.

Zasada ochrony życia zwierząt wraz z uchwaleniem u.o.z. została wprowadzona do krajowego porządku prawnego. I tak u.o.z. regulująca status humanitarno - prawny kręgowców stanowi, że zabrania się zabijania zwierząt poza enumeratywnie określonymi wyjątkami (art. 6 ust.1), każde zaś nieuzasadnione zabicie zwierzęcia jest przestępstwem (art. 35 ust.1). Zważywszy na powszechny charakter tych norm stwierdzić należy, że ich stosowanie nie podlega wyłączeniu w związku z zaliczeniem niektórych gatunków ptaków i ssaków do grupy nazwanej w prawie łowieckim „zwierzyną”.

Zasada ochrony życia konkretyzuje się poprzez sformułowanie ogólnych zakazów zabijania zwierząt oraz zamkniętych klauzul zawierających enumeratywnie określone wyjątki do tych zakazów. Przepisy formułujące ogólne zakazy zabijania oraz klauzule derogujące zasadę ochrony życia zawarte zostały w dwóch podstawowych aktach krajowego prawa ochrony środowiska, a mianowicie w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. – ochronie zwierząt oraz ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. – o ochronie przyrody.

Ustawa o ochronie przyrody zajmuje się ochroną życia zwierząt w kontekście ochrony środowiska przyrodniczego. I tak, art. 125 u.o.p. wprowadzający zasadę powszechnej ochrony

¹⁰ Por. Konwencja o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt sporządzona w Bonn dnia 23 czerwca 1979 r; Konwencja o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk, sporządzona w Bernie dnia 19 września 1979 r; Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r. oraz Europejska konwencja o ochronie zwierząt domowych sporządzona w Strasburgu 13 listopada 1987r.

środowiska przyrodniczego stanowi: Rośliny, zwierzęta lub grzyby, a także ich siedliska, nieobjęte formami ochrony przyrody mogą być niszczone lub zabijane jedynie w związku z:

- 1) realizacją zadań uzasadnionych potrzebami ochrony przyrody;
- 2) prowadzeniem badań naukowych lub edukacją;
- 3) racjonalną gospodarką;
- 4) amatorskim połowem ryb;
- 5) zbiorem na własne potrzeby;
- 6) prowadzeniem akcji ratowniczej;
- 7) bezpieczeństwem powszechnym;
- 8) bezpieczeństwem sanitarnym i weterynaryjnym;
- 9) ochroną życia i zdrowia ludzi;
- 10) zapobieganiem skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniem.

Natomiast w ustawie o ochronie zwierząt w art. 6 ust. 1 został wprowadzony ogólny zakaz zabijania zwierząt z wyjątkiem:

- 1) uboju i uśmiercania zwierząt gospodarskich oraz uśmiercania dzikich ptaków i ssaków utrzymywanych przez człowieka w celu pozyskania mięsa i skór,
- 2) połowu ryb zgodnie z przepisami o rybołówstwie i rybactwie śródlądowym,
- 3) konieczności bezzwłocznego uśmiercenia,
- 4) działań niezbędnych do usunięcia poważnego zagrożenia sanitarnego ludzi lub zwierząt,
- 5) usuwania osobników bezpośrednio zagrażających ludziom lub innym zwierzętom, jeżeli nie jest możliwy inny sposób usunięcia zagrożenia,
- 6) polowań, odstrzałów i ograniczania populacji zwierząt łownych,
- 7) usypiania ślepych miotów,
- 8) czynności podlegających zakazom w stosunku do gatunków chronionych, określonym w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r. poz. 627, 628 i 842) wykonywanych na podstawie właściwych zezwoleń,
- 9) uśmiercania zwierząt gatunków obcych zagrażających gatunkom rodzimym lub siedliskom przyrodniczym w rozumieniu ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
— prowadzonych zgodnie z art. 33 oraz przepisami odrębnymi.

Spośród przesłanek zawartych w art. 125 u.o.p prawną podstawę polowań na ptaki stanowi przesłanka racjonalnej gospodarki, co oczywiście nie wyklucza możliwości uśmiercenia ptaków łownych ze względu na inne przewidziane tym przepisem przesłanki jak

np. bezpieczeństwo powszechne, sanitarne i weterynaryjne czy pobudki etyczne, jednak nie będzie to polowaniem w rozumieniu u.p.ł. Natomiast spośród przesłanek zawartych w art. 6 ust.1 u.o.z. podstawę polowań na ptaki stanowi pkt 6 tegoż artykułu przewidujący *expressis verbis* możliwość polowań, odstrzałów i ograniczania populacji zwierząt łownych. Zgodnie z poglądami doktryny pomiędzy wspomnianymi wyżej klauzulami derogacyjnymi z u.o.p. i u.o.z. zachodzi stosunek uzupełniania i krzyżowania się norm ale nie ich wyłączenia¹¹. Zatem katalog z art. 6 ust.1 u.o.z. wielu punktach stanowi rozwinięcie, uzupełnienie oraz doprecyzowanie wyjątków przewidzianych artykułem 125 u.o.p. a sam art. 6 ust.1 pkt 6 stanowi dookreślenie przesłanki „racjonalnej gospodarki” określonej art. 125 pkt 3 u.o.p. W związku z powyższym polowania i pozostałe czynności wymienione w komentowanym przepisie muszą spełniać wymóg racjonalności podejmowanych działań.

Racjonalność to działanie poparte rozumem wynikające z przesłanek logicznych. Jest ono przeciwieństwem emocji, impulsów i popędów a także tradycji i dogmatu. Zabijanie zwierząt bez celu gospodarczego a tylko dla przyjemności wynikającej ze strzelania do nich, dla zabawy i rekreacji czy z pobudek krzewienia ekskluzywnych tradycji nie mieści się w pojęciu racjonalnej gospodarki. Stwierdzić zatem należy, że polowania i odstrzały stanowią jedną z dopuszczalnych przesłanek derogacji ochrony życia zwierząt, jednakże tylko o tyle, o ile jest to uzasadnione „racjonalną gospodarką”. Przy czym wymóg zachowania racjonalności wynika też z samej definicji łowiectwa. Art. 1 u.p.ł. stanowi, że łowiectwo to element ochrony środowiska przyrodniczego, oznaczający ochronę zwierząt łownych i gospodarowanie ich zasobami w zgodzie z zasadami ekologii oraz zasadami racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej i rybackiej.

4.1. Nieracjonalność gospodarki łowieckiej. Argumenty ekologiczno – prawne.

Z wyżej wzmiankowanej definicji łowiectwa (art. 1 u.p.ł.) wynika, po pierwsze że łowiectwo winno być zgodne z ustaleniami nauki ekologii rozumianej tu ściśle –jako dziedzina biologii badająca wpływ środowiska na organizmy i biocenozy. Z tym założeniem koresponduje też art. 3 u.p.ł. określający cele łowiectwa, którymi są kolejno:

- 1) ochrona, zachowanie różnorodności i gospodarowanie populacjami zwierząt łownych;

¹¹ W. Radecki, Radecki W., *Ustawy: o ochronie zwierząt o doświadczeniach na zwierzętach – z komentarzem*, Warszawa 2007.

- 2) ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego na rzecz poprawy warunków bytowania zwierzyny;
- 3) uzyskiwanie możliwie wysokiej kondycji osobniczej i jakości trofeów oraz właściwej liczebności populacji poszczególnych gatunków zwierzyny przy zachowaniu równowagi środowiska przyrodniczego;
- 4) spełnianie potrzeb społecznych w zakresie uprawiania myślistwa, kultywowania tradycji oraz krzewienia etyki i kultury łowieckiej.

W przepisie tym ustawodawca na plan pierwszy wysunął cele w zakresie ochrony przyrody i kształtowania środowiska przyrodniczego (pkt. 1 i 2), następnie indywidualne cele myśliwych, ale z zachowaniem równowagi przyrodniczej (pkt.3) wreszcie usytuował łowiectwo jako element kultury. Taka hierarchia celów jest zbieżna z zadeklarowaną w art. 1 u.p.ł. definicją łowiectwa jako elementu ochrony środowiska przyrodniczego.

Jednakowoż nauka ekologii nie wspomina o jakimkolwiek zagrożeniu dla równowagi przyrodniczej i bioróżnorodności ze strony ptaków łownych. Ich liczebność zasadniczo nie wymaga redukcji gdyż w większości są to gatunki migrujące, które odbywają co roku wędrówki międzykontynentalne, podczas których wiele z nich ginie. Populacje tych gatunków nie stanowią zagrożenia dla fauny i flory rodzimej. Ptaki te nie należą do gatunków inwazyjnych (obcych) ani drapieżnych – stanowiących niebezpieczeństwo dla zwierzyny drobnej. Przeciwnie, spełniają ważną rolę w utrzymywaniu równowagi przyrodniczej uczestnicząc w rozprzestrzenianiu rzadkich gatunków roślin bagiennych i wodnych. Korzystną rolę odgrywają w środowisku również gatunki ptaków niemigrujących. Kuraki polne (bażant, kuropatwa), uznawane są za gatunki pożyteczne dla rolnictwa¹². Uśmiercanie tych ptaków jest, więc nie tylko zbędne ale wręcz szkodliwe z punktu widzenia ekologicznego.

Badania z zakresu ekologii i ornitologii wykazują natomiast istnienie skrajnie wysokiego ryzyka pomyłki gatunkowej podczas polowań na ptaki. Szczególnie poważnym problemem jest podobieństwo do gatunków łownych objętych ochroną ścisłą. Znaczna część chronionych gatunków przechodzi w sezonie polowań pierzenie i wychowywanie osobników młodocianych, co sprawia, że oznaczenie gatunku staje się niezwykle trudne i wymaga specjalistycznej wiedzy ornitologicznej. Możliwość polowania na trzy gatunki dzikich gęsi oraz na cztery gatunki dzikich kaczek jest podstawową przyczyną zdarzających się regularnie

¹² Zob. załącznik Konwencji o ochronie ptaków pożytecznych dla rolnictwa, sporządzonej w Paryżu dnia 19 marca 1902 roku (Dz. U. z 1932 r. Nr 29, poz. 277).

przypadków omyłkowego zabijania podobnych ptaków chronionych. Polowania są także istotnym źródłem śmiertelności w grupie chronionych gatunków ptaków drapieżnych, 11% przypadków śmiertelności bielików w Polsce jest wynikiem zastrzelenia¹³. Ryzyko pomyłki jest zwiększone przez prowadzenie polowań o świcie i zmierzchu, na noclegowiskach, często w słabych warunkach świetlnych i przez wymóg oddawania strzałów do ptaków w locie.

Ponieważ rozpoznanie gatunku z całkowitą pewnością jest często niemożliwe, myśliwy musi się liczyć z tym, że strzela do ptaków chronionych. Zabicie osobnika gatunku chronionego, nawet nieumyślne, jest jednak przestępstwem określonym w art. 181 kk, tak więc dopuszczalność polowań na ptaki zawiera w sobie przyzwolenie na zabijanie ptaków chronionych a w konsekwencji na popełnienie przestępstwa. W tym kontekście warto przypomnieć, że polowania często odbywają się na obszarach chronionych gdzie występują siedliska rzadkich gatunków ptaków.

Oprócz ryzyka pomyłkowego zastrzelenia poważnym problemem ekologicznym wynikającym z uprawiania myślistwa jest płoszenie zwierząt w tym również gatunków objętych ochroną. Niepokój wywołują nie tylko odgłosy strzałów, ale także poprzez obecność myśliwych i psów w ptasich biotopach, ruch pojazdów. Całokształt tych działań ma istotny, negatywny wpływ na warunki siedliskowe zwierząt wymusza bowiem zmianę czasowo-przestrzennego użytkowania siedlisk, zmianę aktywności dobowej, uniemożliwia korzystanie z preferowanych żerowisk i noclegowisk¹⁴.

Kolejną negatywną konsekwencją polowań jest przyciąganie drapieżników w miejsca, w których oddano strzał z broni myśliwskiej. Polowania skutkują zwiększoną penetracją danego terenu przez kruki. Z uwagi na presję, jaką może wywierać kruk na lęgi ptaków i młode osobniki po wyjściu z gniazda, ściąganie kruków do ostoi gatunków skrajnie rzadkich może skutkować obniżeniem sukcesu lęgowego tych gatunków¹⁵.

Polowanie w miejscach pełniących funkcję lęgowisk, pierzowisk, miejsc odpoczynku w czasie wędrówki wiosennej i jesiennej oraz zimowisk ma istotny negatywny wpływ na zachowanie właściwego stanu ochrony wielu gatunków ptaków. Wiele gatunków będących przedmiotem ochrony wykazywać może w poszczególnych ostojach ptasich, gdzie mieszą się gatunki chronione oraz gatunki łowne, skrajnie niskie liczebności oscylując na granicy

¹³ D. Anderwald, *Przyczyny śmiertelności ptaków szponiastych i sów na podstawie analizy danych „kartoteki ptaków martwych i osłabionych” Komitetu Ochrony Orłów*, Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej Zeszyt 3 z 2009, s. 125-151.

¹⁴ J. Madsen, A.D. Fox, *Impacts of hunting disturbance on waterbirds - a review*. Wildlife Biology Nr 4 z 1995, s. 193-207.

¹⁵ C. White, *Hunters ring dinner bell for Ravens: Experimental evidence of a unique foraging strategy*. Ecology Nr 4 z 2005, s. 1057-1060.

wymarcia. W przypadku takich gatunków ubytek nawet jednej pary generuje spadek liczebności na poziomie kilkudziesięciu procent populacji.

Kontynuując aspekt ekologiczny podjąć należy problem zanieczyszczania środowiska amunicją myśliwską zawierającą ołów. Jest to metal ciężki, który nie ulega biodegradacji, kumuluje się natomiast w tkankach organizmów żywych¹⁶. Skażenie ołowiem powoduje zarówno u ludzi jak i u zwierząt problemy neurologiczne i immunologiczne. Szacunki wskazują, iż w Polsce wystrzeliwuje się rocznie ok. 600 000 kg ołowiu.¹⁷ W miejscach regularnych polowań na ptaki, zwłaszcza na terenach mokradłowych, stanowiących ostoje zarówno gatunków łownych, jak i chronionych, stężenie tego metalu wynosi do 2 mln śrucin ołowianych na hektar oraz do 400 śrucin ołowianych na 1 metr kwadratowy¹⁸. Ogółem myślistwo zanieczyszcza środowisko ołowiem w porównywalnym stopniu, co wspólnie krajowy przemysł i transport.¹⁹ Szczególny problem wiąże się z polowaniami nad stawami rybnymi. Ołów trafia do żołądków ryb hodowlanych, jest też połykany przez kaczki, gęsi i łabędzie traktujące go jako gastrolit²⁰.

Problem zanieczyszczania środowiska został podniesiony do rangi konstytucyjnej. Art. 86 Konstytucji RP stanowi, że każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa. Kontaminacja środowiska ołowiem będąca skutkiem polowań na ptaki narusza wynikający z art. 86 konstytucyjny zakaz zanieczyszczania środowiska. W świetle tego artykułu PZŁ powinien ponosić też odpowiedzialność za spowodowane zanieczyszczenie. Życie w środowisku zanieczyszczonym ołowiem narusza ustanowione w dokumentach końcowych Deklaracji Sztokholmskiej (1972) i Deklaracji z Rio de Janeiro (1992) prawo człowieka do życia w czystym środowisku. Prawo to wypływa bezpośrednio z zasady zrównoważonego rozwoju wyrażonej w art. 5 Konstytucji RP.

¹⁶ I. Krzywy, E. Krzywy, M. Pastuszek -Gabinowska, A. Brodniewicz, *Ołów – czy jest się czego obawiać?* Roczniki Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie z 2010 nr 2 s. 119.

¹⁷ T. Niekonieczny, *Niech żyją! ptaki*, *Dziki Życie* z 2013 nr 2, dostępne w Internecie <http://pracownia.org.pl/dziki-zycie-numery-archiwalne,2332,article,5681>

¹⁸ Thomas V.G., Guitart, R., *Limitations of European Union Policy and Law for Regulating Use of Lead Shot and Sinks: Comparisons with North American Regulation*. *Environmental Policy and Governance* Env. Pol. Gov. 20, 57–72 (2010) Published online 23 November 2009 in Wiley InterScience (www.interscience.wiley.com) DOI: 10.1002/eet.527

¹⁹ Emisja Pb ogółem (transport, przemysł, inne) za rok 2009 – 458 719, 13 kg za rok 2010, KOBIZE, *Krajowy bilans emisji SO₂, NO_x, CO, NH₃, NMLZO, pyłów, metali ciężkich i TZO za lata 2009 – 2010 w układzie klasyfikacji SNAP. Raport syntetyczny*. Dostępny w Internecie: webdab1.umweltbundesamt.at/download/.../PL_IIR2012.zip?cgiproxy...

²⁰ P. Mysłek, E. Kalisińska. *Problem ołowiu a zwierzęta łowne*. [w:] Czeraszkiwicz R., Oleksiak A. (red.). *Ptaki wodno-błotne na Pomorzu Zachodnim. Wyniki liczeń w sezonie 2002/2003, ekologia i ochrona*, Szczecin 2003, s. 64.

Zatem zarówno z punktu widzenia zasady ochrony życia zwierząt, jak i ze względów *stricte* ekologicznych oraz w świetle prawno – konstytucyjnych podstaw ochrony środowiska polowania na ptaki są działaniem nieracjonalnym.

4.2. Nieracjonalność gospodarki łowieckiej – kontekst gospodarowania zasobami

Wzmiankowany wyżej art. 1 u.p.ł. stanowi, że łowiectwo to działanie zgodne z zasadami racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej i rybackiej. Racjonalne gospodarowanie zasobami to gospodarowanie nowoczesne, oparte na naukowych metodach, dobrze zaplanowane i dające dobre wyniki²¹. Racjonalne gospodarowanie to także jedno z kluczowych pojęć ekonomii oznaczające dokonywanie takiej alokacji ograniczonych zasobów, które optymalizują korzyści, jakie z tego czerpie. Alokacja zasobów oznacza ich wyczerpujący wykaz i opis umożliwiający planowe rozdysponowanie.

Podstawą racjonalnego gospodarowania zasobami jest zatem właściwa ewidencja ich stanu. Jednakże, w rocznych planach łowieckich, stanowiących podstawowy instrument prowadzenia planowej gospodarki łowieckiej w obwodach, nie określa się szacowanej liczebności występowania większości gatunków ptaków łownych a jedynie ilość ich pozyskania. Paragraf 3 ust.1 pkt 4 lit a rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 13 listopada 2007 r. w sprawie rocznych planów łowieckich i wieloletnich łowieckich planów hodowlanych²² stanowi, że w rocznym planie łowieckim zamieszcza się „szacowaną liczebność występujących zwierząt łownych, według stanu na dzień 10 marca roku, w którym jest sporządzany plan roczny, z wyłączeniem łownych ptaków migrujących.” Określony tym rozporządzeniem wzór rocznego planu łowieckiego zawiera znaki X (nie należy wypełniać) w rubrykach szacowanej liczebności: dzikich gęsi, dzikich kaczek, gołębi grzywaczy, słupek i łysek. W istocie oznacza to, że w rocznych planach łowieckich szacuje się tylko liczbę bażantów, kuropatw i jarząbków. Innymi słowy w rocznych planach łowieckich należy zaplanować liczbę poszczególnych gatunków ptaków przeznaczonych do odstrzału, ale nie trzeba przy tym wykazywać, ile tych ptaków występuje na terenie danego obwodu łowieckiego. Łowczy ustalając plan łowiecki zawierający liczbę kaczek, gęsi, łysek i grzywaczy przeznaczonych do odstrzału, nie posiada wiedzy o tym, jaki stanowi to procent populacji zasiedlającej dany obwód łowiecki.

²¹ M. Górski i in. *Prawo ochrony środowiska. Komentarz*, Warszawa 2011.

²² (Dz. U. 2007 Nr 221 poz.1646 ze zm.).

Ponadto w upoważnieniu do wykonywania polowania indywidualnego, tj. w dokumencie wydawanym przez łowczego poszczególnym myśliwym nie wymienia się gatunków kaczek i gęsi przeznaczonych do odstrzału, a jedynie wpisuje się je ogólnikowo jako „dzikie kaczki” i „dzikie gęsi”, bez rozróżniania czy są to gęgawy, zbożowe, głowienki, krzyżówki. W efekcie nie ma dobrych jakościowo danych, mówiących o wielkości odstrzału poszczególnych gatunków tych ptaków w Polsce. Oprócz tego w sprawozdawczości łowieckiej nie określa się ilości zwierząt postrzelonych i nieodnalezionych tzw. niepodniesione sztuki, a jest to problem zasadniczy w inwentaryzacji tych zasobów gdyż specyfika strzelania do ptaków powoduje znaczną ilość postrzeleń.

Ponieważ PZŁ nie posiada danych o szacowanej liczebności występowania wszystkich ptaków łownych z podziałem na obwody łowieckie można stwierdzić, że decydowanie o ilości zabijanych ptaków migrujących w poszczególnych obwodach w danym roku gospodarczym nie wynika z przeprowadzonej alokacji zasobów a zatem nie można być uznane za racjonalne gospodarowanie. Ponadto w świetle ustaleń ornitologów, zwraca uwagę fakt nieracjonalnej proporcji ptaków pozyskanych (120 tys) do ptaków zranionych w wyniku polowań (500 tys).

Zwraca uwagę fakt, że gatunki ptaków łownych nie wyrządzają liczących się szkód w gospodarce rolnej, leśnej i rybackiej a jedyny wyjątek mogą tu stanowić żerujące na oziminie gęsi gęgawy - jednakże PZŁ nie wypłaca odszkodowań za tego typu szkody²³. Mając powyższe argumenty na uwadze polowanie na ptaki należy uznać za nieracjonalne w świetle gospodarowania zasobami.

5. Polowania na ptaki a humanitarny standard uśmiercania zwierząt

Na gruncie obowiązującego europejskiego prawa dotyczącego humanitarnych standardów uśmiercania kręgowców wyróżnić można wiodące reguły mające na celu zmniejszenie bólu i stresu u zabijanych zwierząt²⁴. Ogólnie rzecz ujmując w każdym wypadku prawo wymaga by procedura przebiegała pewnie, szybko i sprawnie. Ponadto

²³ Bez odszkodowania za gęsi, <http://www.topagrar.pl/Aktualnosci/Gesi-zaglada-dla-ozimin.html>

²⁴ Por. Europejska Konwencja o ochronie zwierząt przeznaczonych do uboju, sporządzona w Strasburgu dnia 10 maja 1979 roku (Dz. U z 2008 r. Nr 126, poz. 810), Europejska Konwencja w sprawie ochrony zwierząt kręgowych wykorzystywanych do celów doświadczalnych i innych celów naukowych sporządzona w Strasburgu dnia 18 marca 1986 roku (nieratyfikowana, tekst dostępny w Interencie <http://conventions.coe.int/>), Europejska Konwencja o ochronie zwierząt domowych (ulubieńców) z 13 listopada 1987 roku (nieratyfikowana, tekst dostępny w Interencie <http://conventions.coe.int/>), Rozporządzenie Rady (WE) nr 1099/2009 z dnia 24 września 2009 r. w sprawie ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania (Dz. Urz. L 303 z 18.11. 2009).

wymaga się stosowania technik uśmiercania dobranych do cech gatunkowych i osobniczych zwierzęcia jak również pełnej profesjonalizacji oraz regularnych kontroli państwowych nad procesem uśmiercania kręgowców.

Polowania na ptaki nie harmonizują ze tymi i wymogami. Zważywszy na charakterystykę strzelania z amunicji śrutowej oraz specyficzne warunki polowań – statystyczna skuteczność strzałów śmiertelnych wynosi 40 - 30 procent. Pozostałe 60- 70 % to strzały niecelne lub postrzelenia powodujące w konsekwencji śmierć zwierząt. Z powodu tak dużej ilości zranień nie można uznać polowań za technikę pewną, a z powodu powolnego umierania postrzelonych i nie odnalezionych zwierząt nie jest zachowana reguła szybkości i sprawności uśmiercania. Do dobijania postrzałków stosowane są metody, które nie są określone przez prawo a wynikają ze zwyczaju myśliwskiego. Dokonywający uśmiercania myśliwi nie są profesjonalistami (przechodzącymi okresowe badania, szkolenia itp.) gdyż łowiectwo ma z zasady hobbystyczny i amatorski charakter. Procedury uśmiercania zwierząt łownych pozbawione są jakiegokolwiek nadzoru i kontroli ze strony organów administracji publicznej. Na tle europejskiego standardu uśmiercania polowania na ptaki są więc typowym anachronizmem prawniczym.

6. Wnioski

Przeprowadzone w niniejszej opinii rozważania doprowadziły do następujących wniosków. Cel uśmiercania ptaków łownych nie mieści się w ramach racjonalnej gospodarki – będącej podstawą derogacji ogólnej zasady ochrony życia zwierząt. Polowania na ptaki nie są stanowią racjonalnego gospodarowania z punktu widzenia nauki ekologii jak i priorytetowych celów łowiectwa. Natomiast oddziałują jednoznacznie negatywnie generując niepożądane efekty na wszystkich poziomach organizacji ekosystemowej. Polowania na ptaki powodują ryzyko nagminnego naruszenia prawa (zabicie gatunku chronionego, powodowanie zniszczeń w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach, zanieczyszczenie środowiska).

Polowanie na ptaki nie można też uznać za racjonalną gospodarkę w świetle reguł gospodarowania zasobami – roczne plany łowieckie nie zawierają szeregu istotnych danych odnośnie występujących populacji ptaków migrujących (występowanie, niepodniesione sztuki). Gospodarowanie populacjami ptaków łownych sprowadza się zatem do ich zabijania w dość arbitralnie określonych ilościach. Kultywowanie tradycji polowań na ptaki, odczuwanie satysfakcji płynącej ze strzelania, wzmacnianie więzi myśliwskich – to

prawdziwe przyczyny dla których strzela się do awifauny. Przyczyny nie należą jednak do przesłanek uzasadniających uśmiercanie kręgowców. Zabijanie zwierząt, które nie stanowi racjonalnej gospodarki w rozumieniu art.125 pkt 3 u.o.p. i jest nieuzasadnione jakkolwiek inną, określoną prawem przesłanką, stanowi przestępstwo przewidziane art. 35 ust.1 u.o.z.

Ponadto w opinii stwierdzono, że stosowane w myślistwie metody uśmiercania, są sprzeczne ze współczesnymi standardami humanitarnego uśmiercania zwierząt – takimi jak pewność, szybkość, profesjonalizm, doskonalenie metod i technik, nadzór organów państwowych.

Aby doprowadzić do zgodności prawa łowieckiego z systemem ochrony humanitarnej, oraz podstawami prawno ustrojowymi ochrony środowiska należy jak najszybciej skreślić z listy zwierząt łownych wszystkie gatunki ptaków. Wyłączenie tych ptaków z gospodarki łowieckiej i objęcie ich ochroną gatunkową wydaje się kluczowe zarówno z punktu widzenia ochrony przyrody w tym zwłaszcza skutecznej ochrony populacji rzadkich gatunków ptaków jak również z punkty widzenia ochrony przed zanieczyszczeniami i realizacji prawa człowieka do środowiska.